

ΚΕΤΕΒΕ

ISBN: 978-625-8770-98-8

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1777

Gazzâlî Kitaplığı

Yayın Yönetmeni
Furkan Çalışkan

Dizi Editörü
Yusuf Genç

Yayına Hazırlayan
Dürdane Tekin Uzun

Düzeltili
Kübra Şimşek

Kapak
Harun Tan

Mizanpaj
Nilgün Sönmez

1. BASKI

Eylül 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No: 49619

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212 612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Sertifika No: 47939

My Matbaacılık San. ve

Tic. Ltd. Şti. Maltepe Mah.

Yılanlı Ayazma Sk. No: 8/F

Zeytinburnu / İstanbul

Tel: 0212 674 85 28

© Özgün adı *Kitâbü's-Sabr ve's-Şükr* olan eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir. İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Gazzâlî

Sabır ve Şükür

Kitâbü's-Sabr ve's-Şükr

Tercüme: Asım Cüneyd Köksal

KETEBE

Gazzâlî

1058 (H. 450) yılında Tûs'ta doğdu. Büyük Selçuklu Devleti devri Eş'arî kelâmcısı, Şâfiî fakihî, mutasavvıf İslâm düşünürüdür. Hücetü'l-İslâm diye bilinir. Tam adı, Ebû Hâmid Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî'dir. İslâm düşüncesinin en önemli ve etkili isimlerinin başında gelmektedir.

28 yaşına kadar Nişabur Nizamiye Medresesi'nde eğitim gördü ve eğitiminin ardından 1091 yılında Bağdat Nizamiye Medresesi başmüderrisliğine tayin oldu. 1095 yılında medreseden ayrılıp önce Şam'a sonra Mekte'ye gitti; ardından Bağdat'a geri döndü. Büyük Selçuklu Devleti vezirinin ricası üzerine 1106 yılında Nişabur Nizamiye Medresesi'nde üç yılı aşkın bir süre daha ders verdiyse de 1109 yılında medreseyi tekrar bırakıp Tûs'a geri döndü. 1111 yılında doğum yeri olan Tûs'ta vefat etti.

Aralarında başta meşhur eseri *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* olmak üzere, *el-Münkiz mine'd-Dalâl*, *Makâsidü'l-Felâsife*, *El Mustasfâ*, *Tehâfütü'l-Felâsife*, *El İktisâd fi'l-İtikâd*, *Kimyâ-yı Sa'âdet*, *Bidâyetü'l-Hidâye*, *Eyyühe'l-Veled* ve *Mişkâtü'l-Envâr*'ın da olduğu yüzlerce eser kaleme almıştır.

Asım Cüneyd Köksal

1976 yılında Ankara'da doğdu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1999). "Hanefî Usûlcülerinin Elfaz Taksimindeki Metodları" başlıklı teziyle yüksek lisansını (2001), "Usûlü'l-Fıkh'ın Mahiyeti ve Gayesi" başlıklı teziyle de aynı üniversitede doktorasını (2007) tamamladı. Yayıncılık ve İslâmî ilimlere dair eğitim faaliyetleriyle meşgul oldu. İslâm âlimi Mustafa Âsim Köksal'ın eserlerini yayıma hazırladı. 2012 yılında İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde göreve başladı. 2014 yılında doçent, 2019'da profesör oldu. 2019'dan itibaren Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. İslâm hukuku, Osmanlı hukuk tarihi, İslâm hukuk ahlâk ve siyaset felsefesi sahalarında çalışmalarını sürdüren Köksal'ın makalelerinden başka telif, tercüme ve yayıma hazırladığı kitaplarından belli başlıları şunlardır: *Hakkın Tahakkuku* (2026), *Mustafa Âsim Köksal: Hayatı ve Hatıraları* (2000, 2020), *Fıkıh Usûlünün Mahiyeti ve Gayesi* (2008, 2024), *Fıkıh ve Siyaset: Osmanlılarda Siyaset-i Şer'iyye* (2016, 2020), *Lutfi Paşa* (2017), *Elmalılı M. Hamdi Yazır* (2017), *Elmalılı M. Hamdi Yazır, Osmanlı Anayasasına Dair* (2018), *Mehmed Âkif Ersoy, Kur'an Meali* (Recep Şentürk ile birlikte; 2012, 2024), *Elmalılı M. Hamdi Yazır, Meşrutiyetten Cumhuriyete Makaleler* (Murat Kaya ile birlikte, 2011), *Ahmed Cevdet Paşa, Kur'an-ı Kerim Meali* (Murat Kaya ile birlikte, 2024), *Elmalılı M. Hamdi Yazır, Kur'an Meali* (Murat Kaya ile birlikte, 2025), *Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili* (Murat Kaya ile birlikte, 2021-2025), *Babanzâde Ahmed Naîm, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi* (Meryem Bektaş, Ayşe Güler ve Büşra Çetin ile birlikte, 2026), *Osmanlı Şiiri Tarihine Giriş* (E. J. W. Gibb'den tercüme, 1999, 2024), *Nakşibendilik* (Hamid Algar'dan tercüme, 2007), *Gazzâlî, Hakikat Çağrısı*, *Gazzâlî, Nur Metafizigi*, *Gazzâlî, En Güzel İsimler*, *Gazzâlî, Gerçek Tevbe* (2026).

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

İmam Gazzâlî'nin Hayatı ve İslâm Düşüncesindeki Yerine Genel Bir Bakış.....	7
--	---

BİRİNCİ BÖLÜM

SABIR

Sabrın Fazileti.....	17
Sabrın Hakikati ve Mânası.....	22
Sabrın İmanın Yarısı Oluşu.....	32
Sabredilen Şeylere Göre Sabrın İsimleri	33
Kuvvet ve Zayıflığına Göre Sabrın Kısımları	35
Sabra İhtiyaç Duyulan Durumlar ve Kulun Hiçbir Hâlinde Sabırdan Uzak Duramayacağı.....	40
Sabrın İlacı ve Sabra Yardımcı Olan Şeyler.....	57

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÜKÜR

Birinci Rükün: Şükür.....	73
İkinci Rükün: Şükredilmesi Gereken Şeyler	130
Üçüncü Rükün: Sabır ve Şükürün Ortak Olduğu Durumlar ve İkisinin Birbiriyle İrtibatı	205

GİRİŞ

İMAM GAZZÂLÎ'NİN HAYATI VE İSLÂM DÜŞÜNCESİNDEKİ YERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Hüccetü'l-İslâm lakaplı allâme, İslâm düşünürü, kelim ve fıkıh âlimi, sûfî. 450 (1058) yılında İran'ın Horasan bölgesinde, yetiştirdiği âlimler ve devlet adamları ile tanınan Tûs'ta (bugünkü Meşhet) dünyaya geldi. Esas ismi Muhammed, künyesi Ebû Hâmid'dir. İplikçi dükkanında el emeği ürününü satarak geçimini sağlayan babası Muhammed, tasavvufa eğilimli ve bilgili bir insandı. Vefatına yakın, oğulları Muhammed ile Ahmed'i (ileride meşhur bir sûfî olacak olan Ahmed Gazzâlî) iyi yetiştirmeleri için bir sûfî dostuna emanet etti. İlk öğrenimini bu baba dostunun gözetiminde gören Gazzâlî'nin zühd ve tasavvuf meyli de bu ilk yıllarda şekillenmeye başladı. Daha sonra tahsilini ilerletmek için Cürcan'a gitti. Burada beş yıl süren bir tahsil devresinden sonra başından geçen bir hadise hayatında önemli bir yer tutmuştur. Cürcan'daki tahsilini tamamlayıp bir kafil ile Tûs'a dönerken soyguncular tarafından yolları kesilen ve her şeyleri alınan Gazzâlî, eşkiyaların reisinden hiç olmazsa ders notlarının kendisine iadesini ister; Cürcan'a sırf o notlardaki bilgileri edinmek için gittiğini söyler. Eşkiya reisi, bu bilgileri hâfızasına yerleştirmek yerine kağıtlarda bıraktığı için

onunla alay eder ve notları iade eder. Bu hadiseyi Allah'ın bir ikazı sayan Gazzâlî, üç yıl içinde notların tamamını ezberler.

Gazzâlî 473 (1080) yılında Tûslu bir grup gençle birlikte Nişabur'a giderek buradaki Nizâmiye Medresesi'ne girdi ve dönemin tanınmış fıkıh ve kelâm âlimi İmamü'l-Haremeyn Cüveynî'nin öğrencisi oldu. Nizamiye'ye gelmeden önce on yılı aşkın bir zamandır devam eden tahsili boyunca kendisini zaten epeyce yetiştirmişti, olağanüstü zekâ ve hafızası sayesinde bu yıllarda da büyük bir başarı gösterdi. Söylendiğine göre hocası Cüveynî, "Gazzâlî derin bir denizdir," diyerek takdir eder, ama için için onu kıskanmaktan da kendini alamazmış. Cüveynî'nin talebesiyken kaleme aldığı *el-Menhûl* adlı fıkıh usûlü kitabını gören hocası eseri o kadar beğenir ki takdirini, "Beni sağken mezara gömdün, ölmemi bekleyemez miydin!" diyerek gösterir.

Bu yıllarda bir yandan ilmî ve fikrî bakımdan kendisini geliştiren, arkadaşlarını geride bırakıp öğretim faaliyetlerinde hocasına yardım eden ve eser telif etmeye başlayan Gazzâlî, bir yandan da –Ahmed Yesevî'yi yetiştiren Yusuf Hemedânî'nin de üstadı– Ebû Ali Fârmedî'nin sohbetleriyle tasavvufî hayata adım attı. 478'de Cüveynî'nin vefat etmesi üzerine büyük Selçuklu veziri Nizâmülmülk'ün karargâhına gitti. İlim ehlinin nimetler içinde yüzdüğü, âlimlerin, din büyüklerinin ve edebiyatçıların buluşma yeri olan bu karargâhta altı yıl kaldı. Henüz yirmi sekiz yaşındaki Gazzâlî'nin ilmini ve zekâsını takdir eden Nizâmülmülk, genç âlimin Sünniliği güçlendirme, Şâfiî mezhebini destekleme ve bilhassa yönetime başkaldıran ve İslâm dünyası için büyük tehlike oluşturan bâtınî hareketi durdurma planları için çok elverişli bir kişi olduğunu düşünmüş olmalıdır.

Gittikçe ünü artan Gazzâlî, 484 (1091) yılında vezir tarafından Bağdat Nizâmiye Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Dört yıl süren bu müderrislik devresinde aralarında sonraki

yıllarda meşhur olacak âlimlerin de bulunduğu 300'e yakın öğrenciye ders verdi, birçok kitap telif etti, Fârâbî ve İbn Sînâ gibi isimlerin temsil ettiği Meşşâî felsefeyi ve Bâtîniğin öğretilerini inceledi. O zamana kadar yazılmış belli başlı tasavvufi eserleri sistematik olarak inceledi, mutasavvıfların bütün görüşlerine nazârî olarak vâkıf oldu. Kelam, felsefe, Bâtînilik ve tasavvuf üzerinde yaptığı bu incelemeler onu derin bir fikrî bunalıma sürükledi. Bu dört yoldan hangisinin Hakikat'ın bilgisine ulaştırdığı, kendisi için en önemli mesele hâline geldi. Şöhreti ve saygınlığı neredeyse uluların, emirlerin ve hilafet merkezinin ününü bile geride bırakan bu büyük müderrisin dışarıdan bakıldığında son derece başarılı ve mutlu görünen hayatı gerçekte gün geçtikçe için için büyüyen şüphelerle, fikrî bunalımlarla altüst oluyordu. Gençliğinden beri tabiatında mevcut olan hakikati arama iştiağı ve şüphecilik, bir yandan o zamana kadar edindiği inanç ve kanaatleri kökünden sorgulamasına yol açıyor, diğer yandan da yaptığı faaliyetlerin ahlâkî değerini sorguluyor, ahiret yolunda faydası olmayan ilimlere yönelmiş olduğunu, dünya alakalarına boğulduğunu düşünüyordu. Defalarca Bağdat'ı terk etmeye niyetlendi, ününü ve mevkiini terk etmeye razı olmayan nefsiyle altı ay mücadele etti. İçine girdiği şüphe krizi psikolojik depresyonlara, fizyolojik rahatsızlıklara yol açtı. Ders anlatmakta zorlanmaya, iştahsızlık ve hazımsızlık çekmeye başladı. Tabipler ilaçlı tedavide başarısız olunca hastalığın psikolojik olduğuna karar verdiler.

Nihayet yaptığı dualar kabul edilerek gönlünün makam, mal, evlat ve dostlardan ayrılmaya rıza göstermesi üzerine Bağdat'la olan bütün ilişkilerini kesmeye karar verdi. Ailesine yetecek miktardan fazla olan bütün malını muhtaçlara dağıttı. Medresedeki görevini kardeşi Ahmed Gazzâlî'ye bırakarak 488 (1095) yılında Bağdat'tan ayrılıp Şam'a gitti. İki yıla yakın Şam'da kalan Gazzâlî, Emeviye Camii'ne çekilerek nefsini terbiye etmek, ahlâkını güzelleştirmek ve kalbini arındırmak

maksadıyla riyazet ve mücahede ile meşgul oldu. Kudüs'e gitti ve bir süre de orada inziva hayatı yaşadı. Hacca gitti, vatan hasreti ve çocuklarının daveti daha sonra onu memleketine çekti. On bir yıl süren bu inziva dönemi, Gazzâlî'nin kendi ifadeleriyle "saymakla bitirilemeyecek hâlleri" keşfetmesini sağlayan, iç dünyasına yönelik büyük bir derinleşmeye vesile olan, kalbini her türlü şüpheden arındırarak gerçeğin bilgisine erişmesini, yakînî ve tahkîkî bir imana keşif yoluyla ulaşmasını sağlayan çok verimli yıllardı. İslâm toplumunun içine düşmüş olduğu dinî ve ahlâkî yozlaşmayı, bazı felsefî akımlar ve Bâtînilik sayesinde okumuş insanların maruz kaldığı şüphecilik hastalığını tedavi yolları üzerinde de uzun uzun düşünme fırsatı buldu. İslâmî ilimleri yeniden yapılandırma hedefi güden; fıkıh, kelam ve tasavvuf ilimlerini yepyeni bir biçimde harmanlayan *İhyâu Ulûmi'd-dîn* adlı şaheseri başta olmak üzere birçok eserini bu uzun halvet yıllarında kaleme aldı. *İhyâu Ulûmi'd-dîn*'de bir mü'min için en önemli ilmin "âhiret ilmi", yani insanı ebedî saadete ulaştıracak ilim olduğunu, âhiret ilminin de "muâmele" ve "mükâşefe" olmak üzere iki dalı bulunduğunu ortaya koymuş, *İhyâ*'da sâlih amel, ahlâk ve sıfatlarla ilgili olan muâmele ilmini bütün ayrıntılarıyla ele almıştır. Ömrünün Bağdat'tan ayrıldıktan sonraki kısmını büyük ölçüde *İhyâu Ulûmi'd-dîn* adlı bu büyük eserini telif edip bunu okutmaya ve yaymaya, bu eserde ortaya koyduğu muâmele ilminin ayrıntılarını geliştirmeye adanmıştır.

Gazzâlî bir âlim olarak girdiği inziva hayatından, bir âlim-ârif olarak döndü. Beşinci hicrî yüzyılın son yılı olan 499'da (1106), sultanın ve dostlarının ısrarlı davetleri sonucu Nişabur'a döndü, buradaki Nizâmiye Medresesi'nde tekrar öğretim görevine başladı. Altıncı yüzyılın başında tekrar toplum hayatına dâhil olması, hem kendisi hem de sonraki âlimler tarafından yüzyılın müceddidi oluşuyla ilişkilendirilmiştir. Üç yıl süren bu ikinci hocalık dönemi, ilki kadar zevkli ve hareketli geçmedi. Kendi ifadesiyle eskiden mevki kazandıran ilme, şimdi ise mevki terk ettiren ilme çağırان Gazzâlî, hem alıştığı sükûnet hayatının özle-

mini duyduğu için hem de sağlığının etkisiyle resmî görevini ikinci ve son kez bırakarak Tûs'a döndü. Telif çalışmalarına devam etti, Tûs'taki evinin yanına fukahâ için bir medrese, sûfiler için de bir zaviye yaptırdı. Ömrünün son yıllarını ders okutmak, gönül ehli sûfi dostlarıyla sohbetlerde bulunmak ve eser yazmakla geçirdi. O zamana kadar istediği ölçüde derinleşemediği hadis ilmiyle de meşgul oldu. 505 (18 Aralık 1111) yılında, henüz 55 yaşındayken vefat etti.¹

* * *

İmam Gazzâlî, İslâmî ilimler ve İslâm düşüncesi tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder. Kendisinden sonra ilimlerin ve düşüncenin seyri büyük ölçüde değişmiş, birçok ilim mensubu hakkında yapılan “mütekaddim-müteahhir” ayrımının merkezinde Gazzâlî yer almıştır. Tasavvufî düşüncenin Ehl-i Sünnet içerisinde kendisine bir meşruiyet sahası aradığı, şeriatla tasavvufun telif edilmesine yönelik uzun çabalar onunla birlikte bir kemâl noktasına geldi, kendisinden sonra, İbnü'l-Cevzî gibi bazı selefi temayüllü âlimler onu bu konuda tenkit etmişlerse de bu gibi yaklaşımlar artık marjinal hâle geldi ve tasavvuf İslâmî düşüncenin ayrılmaz bir parçası oldu. Gazzâlî'nin çok önemli bir katkısı da, âyet ve hadislerden, tasavvuf ve felsefe kaynaklarından hareketle İslâmî bir ahlâk ilminin prensiplerini ortaya koyan çalışmalarıdır. Fârâbî ve İbn Sînâ'nın temsil ettikleri felsefeye yönelttiği eleştiriler ise, belirli bir stratejinin ürünü olarak görülebilir. Daha önce Fârâbî ve İbn Sînâ hakikatin bilgisine ulaşmak için dinin ve felsefenin sunduğu düşünce imkânları üzerinde durmuşlar, özünü ahlâk-siyaset alanına ait kabul ettikleri ve esas işlevinin toplumu organize edip hayır yoluna sevk etmek olarak gördükleri din ile aynı mahiyet taşıyan Platon-Aristo siyaset felsefesi üzerinden iki alan arasında belirli bir paralellik gözetmişler,

1 Gazzâlî'nin hayatıyla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Mustafa Çağrırcı, “Gazzâlî”, *DİA*, XIII, 489-505.

ama burhânî ve apaçık bilgiyi felsefenin sağladığından kuşku duymamışlardı. Gazzâlî'nin felsefe, kelam, tasavvuf ve İsmâilî düşünce üzerinde yaptığı çalışmalar, Hakikatin bilgisine ulaştırdığını iddia eden bu dört yolla hesaplaşması, Sünnî entelektüel bilinçte önemli bir dönüşüm yaratmış, bazı meseleleri belirli formlarda söz konusu edebilmek ancak Gazzâlî'den itibaren mümkün olabilmıştır. Gazzâlî'nin Hakikat yollarından tasavvufu tercih etmesi ve *Mişkât*'ta açıkça Allah'tan başka varlığın olmadığını ifade edişi, sonraki asırlarda vahdet-i vücûd anlayışının daha önce hiç olmadığı kadar zengin bir biçimde ifadeye büründürülmesini kolaylaştırıcı etkenlerden biri olduğu gibi, Gazzâlî'nin diğer alanlarda açtığı yollar da Konevî, Kayserî ve Fenârî gibi isimlerin tasavvufu nazarî ve felsefî bir dille söz konusu edebilmelerini kolaylaştırmıştır.

Onun mesajını iyi takdir eden sonraki âlimler, felsefî düşüncüyü terk etmeksizin bunu İslâmî bir metafizik hâline getirdikleri kelâm çatısı altında işlediler. Gazzâlî, Aristo metafiziğine çeşitli eleştiriler yöneltmekle birlikte bu metafiziğin aleti olan mantığı çok önemseyerek onu bütün nazarî ilimler için bir giriş olarak takdim etti. Onun bu tavrı da, İslâmî ilimleri metodolojik anlamda temellendirmek isteyen –bilhassa Kutbeddin Râzî gibi– sonraki âlimler tarafından sürdürülerek klasik mantık, bütün ilimlerin metodolojik ilkelerini temin edebilecek bir ilim olarak ikmâl edildi ve medreselerde okutulur oldu. Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak İslâm muhitinde öğrenilip öğretilen bütün ilimlerin mevzu ve maksatlarını, ilimler arasındaki mevcut sınır çizgilerini ve ayrımlarını, klasik mantık çalışmalarının ortaya koyduğu kavram ve yaklaşımlarla tahlil etmek mümkün oldu. Gazzâlî'nin o dönemde hem fikrî hem siyâsî bakımdan İslâm dünyası için önemli bir sorun oluşturan Bâtınî hareketinin düşünce temellerini yıkmak üzere kaleme aldığı eserler vesilesiyle bu düşünce tarzının önemli ölçüde tahrip olduğu söylenebilir. Gazzâlî'den sonraki asırlarda yaşayan ve eserler veren Fahreddin Râzî, Âmidî, Beyzâvî, Cürcânî,

Kutbeddin Râzî, Taftazânî, Molla Fenârî gibi çok yönlü âlimler onun İslâmî ilimlerin ihyâsı projesinin çeşitli yönlerini ikmâl etmişler; Ahmed Gazzâlî, Aynulkudat Hemedânî, İbnü'l-Arabî ve Mevlânâ gibi büyük sûfiler onun tasavvuf mirasından faydalanmışlardır. Maktul filozof Sühreverdî'nin İshrâkîlik düşüncesi ise, *Mişkatü'l-Envâr* adlı metinde ortaya konulan Nûr metafiziğinden büyük ölçüde etkilenmiştir.

Elinizdeki eser, İmam Gazzâlî'nin şaheseri *İhyâu Ulûmi'd-dîn*'i teşkil eden kırk kitaptan otuz ikincisi olan “Kitâbü's-Sabr ve's-Şükr”ün tercümesidir. *İhyâ*'nın dört büyük cildinden sonuncusu olan “İnsanı Âhirette Kurtaran Faziletler” (*Münciyât*) cildinde, tevbeden sonra sabır ve şükür hasletleri ele alınmaktadır. Bu kitap sabır ve şükür kavramlarını, bunların mahiyet ve unsurlarını, aralarındaki münasebeti, hangisinin hangi durumlarda daha üstün olduğunu, bu meyanda şükrün konusu olan nimetleri ve sabrın konusu olan imtihan türlerini çok ince bir analitik usulle incelemekte, sabreden ve şükreden varlık olarak insanın âlemdeki yerini ele almakta, bu bağlamda insan fiillerinin iki ana kategorisi olarak taat ve masiyeti sabır ve şükürle irtibatlı olarak tahlil etmektedir. İmam Gazzâlî bütün yazılarında olduğu gibi burada da meselelerin hakikatini lafızlardan değil, mânalardan elde etme metodunu kullanarak fevkalade kıymetli tahliller ortaya koymuş, genelgeçer hükümlere itibar etmek yerine her bir özel durumu dikkate almanın önemine dikkat çekmiştir. Gazzâlî'nin eser boyunca üzerinde durduğu nimet ve imtihan kavramları ve bunlara yönelik tahlilleri bilhassa eşsizdir. Nimet bağlamında Allah'ın varlıkları yaratmasındaki hikmetlere yönelik açıklamaları, İslâmî ilimlerin tamamını ilgilendiren bir mahiyet arz eder.

Kitapta müellifin amacının daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak amacıyla yer yer notlar ekledim, bu notların bazılarında Murtazâ ez-Zebidî'nin *İhyâ* şerhi *İthâfu Sâdeti'l-Mütakîn*'den yararlandım. Müellifin bazı ifadelerinin daha iyi

anlaşılabilmesi için, onun diğer bazı eserlerindeki açıklayıcı pasajları dipnotta gösterdim. Tercümede *İhyâ*'nın birkaç neşrini dikkate aldım: Bulak (1296) ve Dârü'l-Minhâc (2011) neşirlerinin yanı sıra Kahire/Meymeniyye (1312) ve İstanbul (1321) baskılarını, Zebîdî'nin on ciltlik şerhinin kenarındaki metin ile Yusuf Sıdkî Mardîni'nin tercümesinde kullandığı metni de dikkate aldım. Bu neşirler arasında anlam farklılığı doğuran bazı farklılıkları dipnotta belirttim.

Hüccetü'l-İslâm'ın aziz ruhuna rahmet diliyor, Sabûr ve Şekûr olan Cenâb-ı Allah'a hamd ü sena ediyorum. Tevfik ve inayet ancak O'ndandır.

Asım Cüneyd Köksal